

Etický kodex České národopisné společnosti

Úvod

Česká národopisná společnost je nezávislá a dobrovolná nevládní organizace sdružující vědecké, vědecko-pedagogické a odborné pracovníky v oboru etnologie, studenty etnologie a zájemce o práci v této disciplíně z jiných příbuzných oborů. Jejím hlavním úkolem je napomáhat rozvoji etnologie a realizaci, propagaci a popularizaci výsledků tohoto oboru.

Česká národopisná společnost (dále jen ČNS) ve své činnosti zastřešuje a podporuje řadu činností svých členů souvisejících s etnologií. Jedná se především o vědeckou (teoretickou a výzkumnou) činnost, publikační činnost, dokumentační a prezentační práci (mj. v muzejních institucích), poskytování odborných recenzí a expertních posudků, propagování a popularizaci výsledků etnologie (mj. i na poli tzv. folklorismu) a výuku budoucích etnologů. ČNS dále vypisuje ankety a soutěže hodnotící vědecko-výzkumnou, sběratelskou, přednáškovou, výstavní a publikační činnost a přispívá ke zvyšování odborné úrovně svých členů pomocí seminářů, konferencí a přednášek.

Všechny tyto činnosti reflektuje Etický kodex České národopisné společnosti, který vychází ze struktury základních českých a světových etnologických, folkloristických, antropologických a muzeologických etických kodexů, jež modifikuje pro potřeby ČNS.

Etický kodex ČNS formuluje základní principy, které mají osvětlit oblasti profesionální zodpovědnosti etnologů ve vztahu k etnologické disciplíně, zkoumaným lidem (subjektům výzkumu – respondentům, informátorům, narátorům), získaným datům nemateriální i materiální povahy, zadavatelům a sponzorům výzkumu, kolegům a spolupracovníkům, studentům a dobrovolníkům (včetně dopisovatelů ČNS), široké veřejnosti a společnosti jako celku.

Oblasti, kterých se tento kodex dotýká, jsou především vědecký výzkum, publikování dat a vědecká práce, archivování dat a péče o ně, aplikovaná etnologie a medializace, propagace a výuka etnologie.

1. VÝZKUM

Členům ČNS je během etnologických terénních, archivních a muzejních výzkumů doporučováno:

1.1 ve vztahu k etnologické disciplíně

- realizovat tyto výzkumy na co nejvyšší profesní úrovni v duchu kritického bádání s cílem rozšíření stávajícího vědeckého poznání, dodržovat základní zásady vědecké práce v oblasti heuristiky a epistemologie,
- důkladně zvažovat témata výzkumů a důkladně se na ně odborně připravovat včetně nastudování veškeré relevantní primární a sekundární literatury,
- používat odpovídající metody a techniky výzkumu a co nejkvalitnější technické vybavení a zázemí výzkumu,
- vést k výzkumu odpovídající dokumentaci umožňující jeho zpětné ověření,
- neparticipovat na protiprávních či eticky sporných výzkumech;

1.2 ve vztahu ke zkoumaným lidem a skupinám

- zachovávat za všech okolností důstojnost a práva subjektů výzkumu,
- maximálně možným způsobem seznamovat subjekty výzkumu s cílem, účely a postupy výzkumu,
- zvažovat etické následky vztahů se subjekty výzkumu jdoucí nad rámec výzkumu,
- provádět maximálně transparentní výzkum a minimalizovat provádění skrytého výzkumu, který je možné provádět jen v eticky neproblematických případech,
- při výzkumech usilovat o získání informovaného souhlasu subjektů výzkumu s prováděním výzkumu,
- nevyužívat pozice výzkumníka v neprospěch či k vědomé manipulaci se subjekty výzkumu, a to i v případě angažovaného výzkumu;

1.3 ve vztahu k získaným datům nemateriální i materiální povahy

- sbírat data jen za aplikování nejprísnějších etických podmínek vyložených výše,
- nezasahovat do povahy, kvantity a kvality získávaných dat;

1.4 ve vztahu k zadavatelům výzkumu

- před začátkem výzkumu jasně definovat vzájemné vztahy a závazky k zadavateli výzkumu,
- připravit výzkum s vědomím finanční odpovědnosti a transparentního rozpočtu a aplikovat obvyklou výši a způsob honorování,
- připravit pouze realizovatelný výzkum, který je v možnostech výzkumníka a zadavatelské instituce,
- při výzkumu explicitně uvádět informace o zadavatelích výzkumu,
- předat veškerá relevantní získaná data instituci, pro kterou byla shromažďována;

1.5 ve vztahu ke spolupracovníkům, dobrovolníkům a studentům

- ctít zásady týmové práce, korektní spolupráce a jasného a spravedlivého definování výzkumných rolí,
- nezvýhodňovat či nepenalizovat členy výzkumného týmu, dobrovolníky a studenty na základě kategorií jako je věk, gender, náboženské či politické přesvědčení,
- respektovat názory kolegů, studentů a dobrovolníků během výzkumné činnosti;

1.6 ve vztahu k veřejnosti

- provádět výzkumy sloužící ku prospěchu společnosti jako celku a s vědomím sociální odpovědnosti.

2. PUBLIKOVÁNÍ DAT

Členům ČNS je v oblasti odborné publikační činnosti doporučováno:

2.1 ve vztahu k etnologické disciplíně

- publikovat v duchu kritického bádání s cílem rozšíření stávajícího vědeckého poznání,
- publikovat pouze data a výsledky výzkumů zpracované na co nejvyšší profesní úrovni,
- publikovat pouze texty prokazující dostatečné odborné znalosti dané problematiky,

- dodržovat zásady vědecké publikační činnosti včetně explicitního odkazování na relevantní publikovanou literaturu, dodržování správných citačních úzů a norem a zákazu plagiátorství,
- vyhýbat se účelové publikační činnosti např. umělým rozdělováním textů na více částí;

2.2 ve vztahu ke zkoumaným lidem a skupinám

- snažit se o získání explicitního souhlasu subjektů výzkumu s publikováním výzkumu,
- zohlednit skutečnosti, které by mohly při publikování vést k negativním důsledkům pro subjekty výzkumu, a tyto důsledky snižovat například jejich anonymizací,
- v rámci možností seznamovat subjekty výzkumu s publikovanými výsledky výzkumu a umožnit jim přístup k nim i v budoucnosti,
- maximálním možným způsobem zdůraznit podíl subjektů výzkumu na celkovém publikovaném výsledku, v případě jejich souhlasu s uvedením jejich jmen;

2.3 ve vztahu k získaným datům nemateriální i materiální povahy

- publikovat pouze data získaná za aplikování nejpřísnějších etických podmínek vyložených výše,
- publikovat pouze celostně zpracovaná a nefalzifikovaná data a výsledky jejich analýzy,
- publikovat relevantní získaná data;

2.4 ve vztahu k zadavatelům výzkumu

- v publikaci jasně uvést vztahy a závazky k zadavateli výzkumu včetně údajů o něm,
- v publikaci uvést poděkování za pomoc zadavateli výzkumu,
- publikovat primárně v médiích doporučených zadavateli výzkumu;

2.5 ve vztahu ke spolupracovníkům, dobrovolníkům a studentům

- v publikaci jasně uvést jména všech spolupracovníků, studentů a dobrovolníků v pořadí dle jejich podílu na publikovaném výsledku a s jasným uvedením jejich úlohy při výzkumu, v případě identického podílu pak v abecedním pořadí,
- v publikaci uvést poděkování za pomoc spolupodílejícím se kolegům, studentům, dobrovolníkům a spolupracujícím institucím,
- respektovat názory kolegů, studentů a dobrovolníků během publikační činnosti,
- neuvádět své jméno na publikovaných výsledcích, na kterých se badatelsky nepodíleli;

2.6 ve vztahu k veřejnosti

- publikovat s vědomím sociální odpovědnosti a takovým způsobem, aby byly publikační výsledky dostupné společnosti jako celku.

3. ARCHIVOVÁNÍ A PÉČE O VÝSLEDKY VÝZKUMŮ

Členům ČNS je při archivování a péči o archiválie, sbírky muzejní povahy a další výsledky výzkumů ve veřejných i soukromých archivech, muzeích a sbírkách doporučováno:

3.1 ve vztahu k etnologické disciplíně

- archivovat a pečovat primárně o data rozšiřující stávající vědecké poznání,
- archivovat a pečovat primárně o data zpracovaná na co nejvyšší profesní úrovni;

3.2 ve vztahu ke zkoumaným lidem a skupinám

- při získávání dat pro archivaci používat pouze transparentní nástroje, ideálně smluvní povahy,
- při archivování a péči o data maximálním možným způsobem vycházet vstříc přáním subjektů výzkumu týkajících se například jejich anonymizace či zpřístupnění dat,
- zohlednit skutečnosti, které by mohly při archivování a péči o data vést k negativním důsledkům pro subjekty výzkumu, a tyto důsledky snižovat například jejich anonymizací,
- seznámit subjekty výzkumu s místem, přístupností a způsobem uložení a péče o data a umožnit jim přístup k nim i v budoucnosti,
- zdůraznit podíl subjektů výzkumu na získaných archivovaných datech, v případě jejich souhlasu s uvedením jejich jmen;

3.3 ve vztahu k získaným datům nemateriální i materiální povahy

- pečlivě a zodpovědně ukládat a pečovat o data,
- používat nejnovější relevantní profesní přístupy, metody, techniky a technická zařízení péče o data,
- maximálním možným způsobem zabraňovat zneužití archivovaných dat,
- maximálním možným způsobem zabránit poškození, ztrátě, odkupu či odcizení dat;

3.4 ve vztahu k zadavatelům výzkumu

- archivovaná data jasně informačně propojit se zadavatelem výzkumu,
- archivovat data primárně v institucích doporučených zadavatelem výzkumu;

3.5 ve vztahu ke spolupracovníkům, dobrovolníkům a studentům

- archivovaná data maximálně zpřístupňovat co nejširší badatelské veřejnosti,
- při archivaci dat jasně uvést jména všech spolupracovníků, dobrovolníků a studentů v pořadí dle jejich podílu na získání dat, v případě identického podílu pak v abecedním pořadí,
- při archivaci dat uvést poděkování za pomoc spolupodílejícím se kolegům, dobrovolníkům a studentům a spolupracujícím institucím,
- respektovat názory kolegů, dobrovolníků a studentů během archivační a sbírkotvorné činnosti,
- neuvádět své jméno na archivovaných datech, na jejichž získání se nepodíleli;

3.6 ve vztahu k veřejnosti

- o archivovaná data pečovat s vědomím sociální odpovědnosti,
- archivovaná data maximálním možným způsobem zpřístupňovat veřejnosti a zajišťovat jejich uchování pro budoucí generace.

4. APLIKOVANÁ ETNOLOGIE

Členům ČNS je při přípravě expozic, výstav, prezentací, folklorních vystoupení, programů a pásem, při prezentaci a rekonstrukci artefaktů, technik a činností včetně jejich uměleckého zpracování a při experimentální a angažované etnologii doporučováno:

4.1 ve vztahu k etnologické disciplíně

- aplikovat primárně data získaná s cílem rozšíření stávajícího vědeckého poznání,

- aplikovat pouze data a výsledky výzkumů zpracované na co nejvyšší profesní úrovni,
- aplikovat pouze data prokazující dostatečné odborné znalosti dané problematiky,
- aplikovaná data prezentovat s dodržováním nejvyšších standardů umělecké prezentace a souvisejících prezentačních dovedností,
- vyhýbat se účelové aplikaci etnologických dat pouze za účelem zisku;

4.2 ve vztahu ke zkoumaným lidem a skupinám

- při aplikaci dat používat pouze transparentní nástroje, ideálně smluvní povahy,
- při aplikaci maximálním možným způsobem vycházet vstříc přáním subjektů výzkumu týkajících se například jejich anonymizace či zpřístupnění dat,
- zohlednit skutečnosti, které by mohly při aplikaci dat vést k negativním důsledkům pro subjekty výzkumu, a tyto důsledky snižovat například jejich anonymizací,
- seznámit subjekty výzkumu se způsobem, místem a časem aplikace dat,
- zdůraznit podíl subjektů výzkumu na aplikovaných datech, v případě jejich souhlasu s uvedením jejich jmen;

4.3 ve vztahu k získaným datům nemateriální i materiální povahy

- aplikovat data pečlivě a zodpovědně,
- používat nejnovější relevantní profesní přístupy, metody, techniky a technická zařízení aplikace dat,
- maximálním možným způsobem zabraňovat zneužití aplikovaných dat,
- maximálním možným způsobem zabránit poškození, ztrátě, odkupu či odcizení aplikovaných dat;

4.4 ve vztahu k zadavatelům výzkumu

- aplikovaná data jasně informačně propojit se zadavatelem výzkumu,
- aplikovaná data primárně prezentovat v institucích a prostorech doporučených zadavateli výzkumu;

4.5 ve vztahu ke spolupracovníkům, dobrovolníkům a studentům

- externí posuzovatelskou činnost při hodnocení odborných i aplikovaných etnologických textů a projektů provádět maximálně zodpovědně, objektivně a nestranně, vyhýbat se případnému střetu zájmů a hodnocení odborně irelevantních projektů,
- při aplikaci dat jasně uvést jména všech spolupracovníků, dobrovolníků a studentů v pořadí dle jejich podílu na získání a aplikaci dat, v případě identického podílu pak v abecedním pořadí,
- při aplikaci dat uvést poděkování za pomoc spolupodílejícím se kolegům, dobrovolníkům, studentům a spolupracujícím institucím,
- respektovat názory a mínění kolegů, dobrovolníků a studentů během aplikace etnologických dat,
- neuvádět své jméno na aplikovaných datech, na jejichž získání se nepodíleli;

4.6 ve vztahu k veřejnosti

- aplikovat data s vědomím sociální odpovědnosti a takovým způsobem, aby byla maximálně přístupná a prospěšná široké veřejnosti, bez rezignace na odbornost jejich zpracování.

5. MEDIALIZACE, PROPAGACE A VÝUKA ETNOLOGIE

Členům ČNS je při vystoupení v masových komunikačních prostředcích, šíření etnologických poznatků ve veřejném prostoru například formou rozhovorů, přednášek, besed a prezentací a při výuce na všech stupních škol doporučováno:

5.1 ve vztahu k etnologické disciplíně

- prezentovat primárně data získaná s cílem rozšíření stávajícího vědeckého poznání,
- prezentovat pouze data a výsledky výzkumů zpracované na co nejvyšší profesní úrovni,
- prezentovat pouze data prokazující dostatečné odborné znalosti dané problematiky,
- dodržovat zásady odborně relevantní prezentace etnologických dat včetně maximálního možného využití souvisejících profesních dovedností v oblasti pedagogické a prezentační,
- vyhybat se účelové prezentaci etnologických dat pouze za účelem zisku;

5.2 ve vztahu ke zkoumaným lidem a skupinám

- při prezentaci dat používat pouze transparentní nástroje, ideálně smluvní povahy,
- při prezentaci maximálním možným způsobem vycházet vstříc přáním subjektů výzkumu týkajících se například jejich anonymizace či zpřístupnění dat,
- zohlednit skutečnosti, které by mohly při prezentaci dat vést k negativním důsledkům pro subjekty výzkumu, a tyto důsledky snižovat například jejich anonymizací,
- seznámit subjekty výzkumu se způsobem, místem a časem prezentace dat,
- zdůraznit podíl subjektů výzkumu na prezentovaných datech, v případě jejich souhlasu s uvedením jejich jmen;

5.3 ve vztahu k získaným datům nemateriální i materiální povahy

- prezentovat data pečlivě a zodpovědně,
- používat relevantní profesní přístupy, metody, techniky a technická zařízení prezentace dat,
- maximálním možným způsobem zabraňovat zneužití prezentovaných dat;

5.4 ve vztahu k zadavatelům výzkumu

- prezentovaná data jasně informačně propojit se zadavatelem výzkumu,
- prezentovaná data primárně prezentovat v médiích a prostorech doporučených zadavatelem výzkumu;

5.5 ve vztahu ke kolegům a spolupracovníkům, dobrovolníkům a studentům

- při prezentaci dat jasně uvést jména všech spolupracovníků, dobrovolníků a studentů v pořadí dle jejich podílu na získání a prezentaci dat, v případě identického podílu pak v abecedním pořadí,
- při prezentaci dat uvést poděkování za pomoc spolupodílejícím se kolegům, dobrovolníkům, studentům a spolupracujícím institucím,
- hodnotit práci studentů a dobrovolníků jen na základě jejich dosažených výsledků a odborných kvalit,
- respektovat názory studentů a dobrovolníků během pedagogické činnosti,

- zodpovědně předávat veškeré získané informace a aktuální úroveň vědeckého poznání včetně etických zásad vědecké práce během pedagogické a prezentační činnosti;

5.6 ve vztahu k veřejnosti

- prezentovat či vyučovat data s vědomím sociální odpovědnosti a takovým způsobem, aby byla maximálně přístupná a prospěšná veřejnosti, bez rezignace na odbornost jejich zpracování.

ZÁVĚR

Etický kodex České národopisné společnosti poskytuje členům ČNS metodická doporučení k individuálnímu řešení etických problémů spojených se základním, aplikovaným i angažovaným etnologickým výzkumem, při zpracování a publikování dat a jejich archivaci, při prezentaci, medializaci výsledků výzkumu a výuce etnologie. Tato doporučení nelze chápat jako definitivně stanovená a neměnná pravidla, nýbrž jako soubor návodných postupů poukazujících k širšímu kontextu tematických a vztahových rámců, které by měly být z hlediska profesní etiky v etnologické práci zohledněny.

Při jejich konkrétní aplikaci je vedle dodržování veškeré odpovídající legislativy (např. Zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, či Zákona č. 121/2000 Sb. – tzv. autorského zákona, Občanského zákoníku a odpovídající muzejní a archivní legislativy) členům ČNS na základě použití specifické metody etnologického výzkumu doporučováno dodržování etických kodexů relevantních příbuzných profesních organizací (např. Etický kodex ICOM, Etický kodex České asociace orální historie, Etický kodex České asociace pro sociální antropologii) a institucí, v rámci kterých nebo pro které jsou daný výzkum, data či jejich aplikace nebo prezentace prováděny (např. Etický kodex výzkumných pracovníků Akademie věd České republiky).

Etický kodex České národopisné společnosti byl schválen Valným shromážděním ČNS v Plzni dne 16. 9. 2014.